

veřejného mínění není výhradně ani učebnicí, i když tuto roli může, jak bylo ukázáno, dobře plnit, ani pouhou „prozatímní zprávou o stavu metodologie“ v jedné sociologické oblasti, jak ji nazývá sama autorka, ale je citlivou a vzrušenou obhajobou vlastní vědecké cesty, jakousi satisfakcí před tváří veřejnosti. Proto ty reminiscence na korespondující historické objevy (zejména v úvodní kapitole), proto ta snaha zasáhnout onu lidskou dimenzi čtenáře, která je schopna pocítovat sama sebe jako „zlomek lidského rodu“, odkud je podle Queteleta už jen krůček k pojetí „průměrného člověka“ a k výrazu „lidský material“. Odtud také vemlouvavý a často personifikující sloh, plný přitažlivých podtitulků, řečnických otázek a dokonce i schematizovaných obrázků, ale zejména plný příkladů z oblasti všeobecně známých, které patří do každodenního života. Působivost a užitečnost tohoto slohu nelze omezit jen na německou veřejnost, které byla kniha původně určena. Jak zdůrazňuje V. Lamsers v zasvěcené předmluvě ke knize, je tato práce svým „lehkým slohem a snahou o vyjádření nejen srozumitelné, ale dobře přijatelné lidmi s různým vzděláním a přístupem k společenskovo-vědní problematice dobrým pojednáním pro širší veřejnost“. Pro československou veřejnost navíc znamená další prospěšnou konfrontaci se zahraniční zkušeností a první konfrontaci se západoněmeckým empirickým výzkumem vůbec. A pro naši populární sociologickou literaturu je kniha E. Noelleové ukázkovým příkladem zhuštěného, ale přitom lapidárního i zajímavého slohu, který za cenu popularizace neztrácí vědecké zřetel, zejména nerezignuje na přesnost a úplnost definic, zachovává pojmovou srovnatelnost a myšlenkovou konzistenci, a navíc se pokouší o soulad logického a psychologického zřetel s grafickým uspořádáním knihy. České vydání v rámci dnes již známé sociologické edice citlivě dodržuje úpravu knihy. Předností překladu M. Cyžové a A. Širmera je značná verbální exaktnost, která, i když je místy poněkud na úkor literární stavbě vět a opomíjí některé jemnější sociologické nuance, celkovému pojetí a poslání knihy odpovídá.

Alena Vodáková

Věda a ideologie v sovětské společnosti

Pod názvem *Science & Ideology in Soviet Society* vydal prof. George Fischer (Columbia University) soubor čtyř statí, k nimž napsal předmluvu a z nichž napsal partii sociologickou (Atherton Press, New York 1967, s. 176).

Autor vychází z rozlišení, podle něhož ideologie směřuje k jednání a věda k poznání. Obě se však zabývají teorií i praxí. Věda informuje o správném poměru k dané společenské soustavě, vědci pracovníci se nutně zabývají i otázkami zajímavými praxi. Zatímco věda je oblastí odborníků, obrací se ideologie k širší veřejnosti. Obě se nutně opírají o řadu neověřitelných předpokladů. Ideologie má v sobě cosi posvátného, je způsobilá uchvacovat. Ale i poslání vědy je mnohým

svaté a vědecké rozpravy je strhují. Odtud by byla hranice mezi vědou a ideologií těžko určitelná. Celkem však soudí, že se orientace postalincké „nové sociologie“ na určitých úsecích a v omezeném rozsahu mění z převážně ideologické na převážně vědeckou.

V přítomnosti nalézá autor v sovětské sociologické práci tyto tendence: 1. oficiální pojmání sociologie nikoli jako součásti filosofie, ale jako speciálního vědního oboru; 2. orientaci na budoucnost, vycházející z filosofických koncepcí budoucnosti jako klíče k rozboru přítomnosti; 3. „konkrétní orientaci“ na kvantitativní výzkumy; 4. zájem o západní sociologii, podrobovanou časté kritice; 5. teoretické studie o práci a odcizení.

Pokud jde o první z uvedených tendencí, opírá Fischer svůj úsudek zejména o projev L. F. Iljičeva, předního ideologa strany, nabádající ke snášenlivosti k různým pojetím sociologie (1964), založení revue *Socialnyje issledovanija* (1965), první sympozium sovětských sociologů (jichž bylo asi 600) v Leningradě a zvolení G. V. Osipova, průkopníka konkrétního sociologického výzkumu, předsedou Sovětské sociologické společnosti (1966), zřízení vědecké rady pro problémy konkrétního výzkumu při Sovětské akademii věd za předsednictví A. M. Rumjanceva, zřízení oddělení pro sociální výzkum při Filosofickém ústavu Akademie, sledování cizí sociologie Ústavem světového odborového hnutí, zdůraznění významu sociologického bádání pro praxi strany na 23. sjezdu KSSS L. Brežněvem a A. KosiGINem a o odezvu těchto projevů v sovětském tisku (1966).

Orientace na budoucnost se přimyká úzce k dřívější sovětské deduktivní sociální filosofii a ideologii. Práce tohoto směru se opírají o oficiální projevy, uveřejněné politické statí, občas i o rozhovory s pracujícími a o ankety. Studie tohoto druhu (autory jsou: Zvorykin, Osipov, Šubkin, Razin aj.), spjaté víc s ústředními institucemi než konkrétními výzkumy, charakterizuje i pojmání přítomného stadia jako přechodu k budoucí ideální společnosti.

„Konkrétní orientace“ vděčí za své úspěchy nikoli odklonu od ideologie, ale příklonu k její realističtější části. Konkrétní sociologický výzkum, používající kvantitativních metod, představuje vlastně pokračování výzkumu veřejného mínění, — který byl započat z iniciativy strany — pokročilejší technikou. G. Fischer uvádí jako příklad tři významné výzkumy: gorkijský (Osipov a kol., *Rabotčij klass i techničeskij progress*, 1965), leningradský (Zdravomyslov, Jadov a kol., *Čelověk i jevo rabota*, 1967) a novosibirský (Šubkin a spol., *Količestvennyje metody v sociologičeskich issledovanijach*, 1964). Nejvíce místa je věnováno zhodnocení novosibirských prací jako průkopnickému dílu sovětské sociologie na poli sociální mobility, nejvýše je však hodnocen výzkum leningradský (těž se zřetel k použité metodě). Sovětští sociologové kritizují zcela otevřeně některé nedostatky své společnosti, např. Šubkin vytýká, že mladí lidé ve velkých městech mají daleko více šancí ke vstupu na vysokou školu vzhle-